

Hur man läser den svenska bokstaven *h*

När ryskspråkliga invandrare läser ord med bokstaven *h* (t.ex. i *hö* [hø:], *behöva* [be'hø:va]) uttalar de istället för det svenska *h*-ljudet, det ryska ljudet [x], som motsvarar bokstaven *x* i det ryska ordet *xop*. Det beror på att de slaviskspråkliga och grekiska invandrarna inte har *h*-ljudet i deras språk. Syftet med den här artikeln är att hjälpa dem att få ett rätt uttal av det svenska *h*-ljudet.

I artikeln används fonetiska tecken som ingår i internationella fonetiska alfabetet och för att markera att man avser ett språkljud sätts de fonetiska tecknen inom hakparentes.

Här används speciella benämningar av några utvalda talorgan. Bild 1 visar en schematisk teckning av talorganen och deras benämningar, som ska underlätta läsningen.

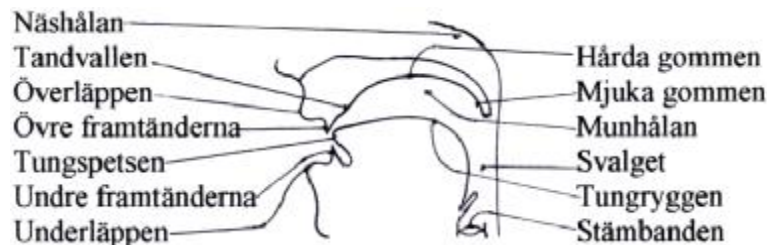

Bild 1

Det svenska *h*-ljudet har en tonlös och en tonande variant. Det svenska tonlösa *h*-ljudet skrivs alltid med det fonetiska tecknet [h]. Det svenska tonande *h*-ljudet skrivs vanligen också med samma tecknet [h].

Det svenska tonlösa [h] påminner auditivt om det ryska ljudet [x], fastän de bildas med olika talorgan. Det tonlösa [h] bildas genom att luftströmmen pressas ut genom en springa mellan stämbanden. Det ryska [x] bildas genom att luftströmmen pressas ut genom en trång luftpassage mellan gommen och tungryggen. Vid uttalet av [h] känner man att luftströmmen påverkar stämbanden medan vid uttalet av [x] känner man hur luftströmmen istället påverkar gommen. Vid uttalet av det svenska [h] gör man en lätt aktiv utandning så att luftströmmen pressas hörbart genom stämbandens springa, som är trängre än vid vanlig, ohörbar andning. Utandningen blir hörbar genom att luftströmmen pressas samman av en förträngning mellan stämbanden och det ger upphov till det väsende friktionsljudet. Man känner inte att springan mellan stämbanden blir trängre men börjar höra utandningen och känner att luftströmmen påverkar stämbanden. Om man känner att luftströmmen påverkar endast stämbanden uttalas alltid [h].

De slaviskspråkliga och grekiska invandrarna måste se till att de vid uttalet av det svenska [h] känner att luftströmmen inte påverkar gommen utan endast påverkar stämbanden. Vid uttalet av [h] måste därför man föra tungan nedåt och framåt, så att det finns en vid passage mellan tungryggen och gommen.

Det svenska h-ljudet är alltid kort och används bara i början av en stavelse före vokalljuden. Det förekommer endast i början av ett ord (t.ex. i *hus* [hʌ:s]) eller i början av stavelser i mångstaviga ord (t.ex. i *behöva* [be'hø:va], *korthet* [ˈkɔt:~ he:t]).

Det svenska h-ljudet förekommer i början av ett isolerat ord (t.ex. i *hus* [hʌ:s]) eller efter det tonlösa konsonantljudet (t.ex. i *korthet* [ˈkɔt:~ he:t]) som det tonlösa ljudet som bildas i springan mellan icke-vibrerande stämbanden.

Det svenska h-ljudet kan förekomma som det tonande ljudet om den föregående stavelsen i mångstaviga ord (eller i flytande tal) slutar på vokalljudet eller tonande konsonantljudet (t.ex. i *behöva* [be'hø:va], *enhet* [ˈe:n~ he:t]). Detta är på grund av att stämläpparna inte slutar att vibrera efter det föregående vokalljudet (eller det tonande konsonantljudet) och vibrerar samtidigt med den hörbara utandningen till vokalljudet som följer efter h-ljudet. Vid uttalet av det svenska tonande h-ljudet gör man hörbara utandningen på samma sätt som vid uttalet av det tonlösa [h] men kombinerar den hörbara utandningen med en vibration av stämbanden som får luften att vibrera i springan mellan dem.

Den som har svenska som modersmål bildar det svenska tonlösa [h] exakt i springan mellan stämbanden utan att ha någon medvetenhet om var stämbanden befinner sig men för slaviskspråkliga och grekiskspråkliga invandrare är det nödvändigt vid uttalet av det svenska tonlösa [h] att vara medvetna. De blir det om de uttalar ett vokalljud. Detta har att göra med att luftströmmens inverkan vid uttalet av det svenska tonlösa [h] och stämbandens vibration känns på samma plats. Man måste bara komma ihåg var stämbanden vibrerar vid uttalet av vokalljudet och bilda [h] på samma plats. Detta är också bekvämast att göra, eftersom ett [h] alltid är följt av ett vokalljud.

Vid uttalet av det svenska h-ljudet gör man en knappt hörbar utandning så att luftströmmen placeras på exakt samma plats där stämbanden kommer att vibrera vid vokalljudet som följer efter.

Det är bra att lära sig uttalet av det svenska tonlösa [h] genom att uttala många gånger en ljudkombination som består av [h] och ett vokalljud. Uttala många gånger till exempel gruppen [ha] som består av [h] och det svenska vokalljudet [a]. Gör vid uttalet av [h] en lätt hörbar utandning så att luftströmmens inverkan bara känns på den plats var stämbandens vibration kändes vid uttalet av vokalljudet i föregående stavelse. Om det svenska tonlösa [h] bildas på rätt sätt känns stämbandens vibration vid uttalet av följande vokalljud [a] på samma plats var luftströmmens inverkan känns vid den hörbara utandningen. Du kan jämföra den uttalade ljudkombinationen med ljudkombinationen [ha] i ordet *hall* [hal:] från webbsidan <http://www.bth.se/tks/aks.nsf/pages/29bcbd553f18c4f0c1256fc8003bf21f!OpenDocument>.

Det är möjligt att få det tonande h-ljudet genom att uttala de två ljudkombinationerna [ha] utan paus mellan dem. Stämläpparna slutar inte att vibrera efter det första vokalljudet i det här fallet och fortsätter vibrera samtidigt med den hörbara utandningen till det andra vokalljudet. Stämbanden får luften att vibrera i springan mellan dem och det tonande h-ljudet uppstår.

Det är bra att göra samma sak med ljudkombinationerna som består av [h] och en av andra svenska vokalljud. Det är möjligt att jämföra resultaten med samma ljudkombinationer i de

förinspelade orden med det tonlösa h-ljudet. Till exempel kan du använda de följande orden som är inlästa från läroboken "Nybörjarsvenska" ("Övningsbok", sid. 10): *hall* [hal:], *hal* [ha:l], *håll* [hɔ:l], *håll* [ho:l], *hull* [hø:l], *hel* [he:l], *häll* [hɛ:l], *häl* [hɛ:l], *höll* [hø:l], *har* [ha:r], *hår* [ho:r], *hor* [hɔ:r], *hur* [hʉ:r], *herr* [hær:], *här* [hæ:r], *hyr* [hy:r:], *hör* [hœ:r].

Det är även möjligt att använda de följande orden med det tonlösa [h] från webbsidan <http://www.skolutveckling.se/vaxthuset/lexinanim/> (orden är följt av avdelningsnamn): *hickar* [ˈhik:ar], *hostar* [ˈhʊstar] (Människa - rörelser och miner 1), *hackar* [ˈhak:ar] (Bostad - kök och matlagning 1), *hänger* [ˈhɛŋ:ɛr] (Bostad - inomhus 1), *hugger ved* [ˌhøg:ɛr've:d], *hälsar på* [ˌhɛlsar'po:] (Bostad - utomhus 1), *hamrar* [ˈhamrar], *hyvlar* [ˈhʏvlar] (Fritid - hobby 2), *hoppar* [ˈhɔp:ar] (Fritid - idrott och spel 1), *häftar* [ˈhɛftar] (Kontor - administration och kommunikation 1).

Det spelar ingen roll om andra invandrare säger att ditt h-ljud ännu inte är bra. Fortsätt bara träna så kommer det att gå bra. Men du måste följa en regel: uttala h-ljudet så att det känns att luftströmmen vid den hörbara utandningen påverkar endast stämbanden.

Bibliografi

1. Malmberg, Bertil, 1968, Svensk fonetik.
2. Elert, Claes-Christian, 1995, Elementär fonetik.
3. Hedelin, Per, 1997, Norstedts svenska uttalslexikon.
4. Göransson, Ulla & Lindholm, Hans, 1990, Nybörjarsvenska.